

4.11.2024

YVV/2046/2024

Sosiaali- ja terveysvaliokunta
stv@eduskunta.fi

Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta (HE 122/2024 vp)

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on itsenäinen ja riippumaton viranomainen, jonka tehtävänä on syrjintään puuttuminen ja yhdenvertaisuuden edistäminen erityisesti vähemmistöjen osalta. Valtuutetun tehtävänä on myös ulkomaalaisten aseman ja oikeuksien edistäminen. Valtuutettu toimii lisäksi kansallisena ihmis-kaupparaporttoijana ja naisiin kohdistuvan väkivallan raporttoijana, sekä maasta poistamisen täytäntöönpanon valvojana. Yhdenvertaisuusvaltuutetun tehtävistä säädetään yhdenvertaisuuslaissa (1325/2014), laissa yhdenvertaisuusvaltuutetusta (1326/2014) ja ulkomaalaislaissa (301/2004).

Yhdenvertaisuusvaltuutettu kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle hallituksen esityksestä laeiksi vammaispalvelulain ja sosiaalihuoltolain 4 §:n muuttamisesta (HE 122/2024 vp). Hallituksen esityksessä ei ehdoteta muutoksia varsinaisiin vammaispalvelulain nojalla järjestettäviin palveluihin, vaan vammaispalvelulain soveltamisalaa ehdotetaan tarkennettavaksi ja selvennettäväksi. Yhdenvertaisuusvaltuutettu lausuu hallituksen esityksen johdosta seuraavaa:

Yleistä lain tavoitteista

Yhdenvertaisuusvaltuutettu toteaa ensinnäkin, että esityksessä mainitut tavoitteet, joilla turvattaisiin lainsäädännön selkeys, vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen ja palvelujen saatavuus sekä hyvinvointialueiden mahdollisuus rahoittaa uudistus, ovat vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden näkökulmasta kannatettavia

tavoitteita. Vammaispalvelulain soveltamisalaa koskevan säännöksen tarkentamisella pyritään esityksen mukaan myös varmistamaan lain soveltaminen yhtenäisellä tavalla sekä palveluiden järjestäminen yhdenvertaisella tavalla eri alueilla. Myös tämä esityksen tavoite on kannatettava ja yhdenvertaisuutta edistävä.

Valtuutettu kuitenkin toteaa, että vaikka esityksessä esitetyt tavoitteet ovat lähtökohteisesti kannatettavia, tapa, jolla mainittuihin tavoitteisiin esityksellä pyritään, on ristiriidassa näiden kannatettavien tavoitteiden ja vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden kanssa. Lisäksi vaikka esityksessä ei ehdotetakaan sisällöllisiä muutoksia vammaispalvelulain nojalla järjestettäviin palveluihin, on soveltamisalasäännös olennainen osa vammaispalvelulakia ja käytännössä määrittelee sen henkilöjoukon, joka on oikeutettu vammaispalvelulain nojalla järjestettäviin palveluihin. Liian tiukasti rajaava tai liian tulkinnanvaraisesti kirjoitettu soveltamisalasäännös saattaa johtaa siihen, että vammaispalveluiden piiristä putoaa sellaisia henkilöitä pois, jotka välttämättä tarvitsisivat vammaispalveluita eikä sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut ole riittäviä vastaamaan vammaisen henkilön yksilöllisiä tarpeita. Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanta on, että vammaispalvelulain soveltamisalaa tulisi ohjata Suomea sitova YK:n vammaisyleissopimus ja sen sisältämä vammaisuuden määritelmä sekä PL 19 §:ssä asetettu välttämättömien ja riittävien sosiaalipalveluiden taso, ei Suomen tämänhetkinen ikärakenne ja julkisen talouden tilanne tai näistä johtuvat säästöpainet.

Vammaispalvelulain 2 §:n 3 momentin elämänvaiherajaus

Esityksessä ehdotetaan vammaispalvelulain 2 §:n 3 momenttiin lisättäväksi uutta säännöstä, jonka perusteella vammaispalvelulain mukaisia ”palveluja järjestetään vammaiselle henkilölle vain, jos hänen välttämätön avun ja tuen tarpeensa poikkeaa siitä, mikä on henkilön elämänvaiheessa tavanomainen tarve”. Perustuslakivaliokunta edellytti lausunnossaan PeVL 79/2022 vp, että tuolloin eduskunnan käsittelyssä olleesta vammaispalvelulaista poistettaisiin ikääntymisrajaus esityksessä ehdotetulla tavalla muotoiltuna, ja rajauksen poistaminen oli edellytyksenä lakiehdotuksen käsittelemiselle tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Perustuslakivaliokunta katsoi lausunnossaan, että ikääntymisrajaus on ongelmallinen vammaisyleissopimuksen kannalta ja se asettaa työikäiset ja työiän ylittäneet erilaiseen asemaan tavalla, jolle ei oltu esityksessä esitetty hyväksyttäviä perusteita.

Nyt käsiteltävänä olevassa hallituksen esityksessä oleva vammaispalvelulain 2 §:n 3 momentin elämänvaiherajaus näyttäisi rajaavan vammaisten henkilöiden oikeutta vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin tavalla, joka käytännössä vastaa aiemmin esitettyä ikääntymisrajausta, mutta tavalla, että rajaus ei kohdistu vain ikääntyneisiin

henkilöihin vaan eri elämänvaiheisiin ihmisen koko elinkaareen aikana. On kuitenkin olemassa ilmeinen vaara, että rajauksen määrittely jää niin epämääräiseksi, että tavanomaisen tarpeen määrittelyssä on eroavuutta eri hyvinvointialueilla, mutta myös vammaisten henkilöiden välillä. Tämä on ongelmallista PL 6 § yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden näkökulmasta. Elämänvaihekohtaisen tavanomaisen tarpeen määrittely ei tunnista vammaisen henkilön yksilöllisiä tarpeita ja on omiaan ylläpitämään syrjiviä ennakkoluuloja ja käsittelemään vammaisia henkilöitä yhtenä homogeenisenä ihmisryhmänä. Valtuutettu katsoo, että ehdotettu säännös sekä tiukentaa vammaispalvelulain mukaisten palveluiden saamista nykyisestä että tekee palvelutarpeen arvioinnista epämääräisempää.

On merkillepantavaa, että ehdotettu elämänvaiherajaus tulisi arvioitavaksi sen jälkeen, kun lain 2 §:n 1 momentissa säädetyt muut edellytykset vammaispalveluiden järjestämiselle ovat henkilön kohdalla jo täyttyneet. Toisin sanoen, vammaisen henkilö, joka tarvitsee vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvän toimintarajoitteen johdosta välttämättä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä ja muussa laissa tarkoitetut palvelut eivät ole henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä, voidaan silti jättää vammaispalveluiden ulkopuolelle 3 momentin elämänvaiherajauksen vuoksi. Ehdotettava 3 momentti on ristiriidassa esityksessä mainituille tavoitteille turvata lainsäädännön selkeyttä, vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista sekä lain yhtenäistä soveltamista. Päinvastoin ehdotettu elämänvaiherajaus on omiaan luomaan erilaisia käytäntöjä eri hyvinvointialueilla sekä heikentämään vammaisten henkilöiden oikeuksia tavalla, joka ei ole vammaispalveluita hakevan kannalta ennustettavaa.

Vammaisten henkilöiden oikeus välttämättömään huolenpitoon turvataan perustuslaissa. Esitetty raja koskien elämänvaiheessa tavanomaisesta poikkeavaa tarvetta on vahvasti ongelmallinen perustuslain 19 §:stä julkiselle vallalle johtuvien velvollisuuksien kanssa. On huolestuttavaa, jos hyväksytään se, ettei vammaiselle henkilölle tarvitse järjestää hänen ihmisarvoisen elämänsä kannalta välttämättömiä palveluita, jos näiden palveluiden tarve on hänen ikäryhmässään tavanomaista. Valtuutetun mielestä vammaisten henkilöiden subjektiivisten oikeuksien toteutumisessa ei voi olla kyse vammaisten henkilöiden positiivisesta erityiskohtelusta, kuten hallituksen esityksessä (sivu 73 toinen kappale) kirjoitetaan. Vammaisilla henkilöillä tulee olla yhdenvertainen oikeus ihmisarvon edellyttämään välttämättömään huolenpitoon syrjimättömästi kaikissa elämänvaiheissa.

Vammaispalvelulain ja ensisijaisen lainsäädännön suhteesta

Esityksen yhtenä tavoitteena on selkeyttää sosiaalihuollon yleislainsäädännön sekä vammaispalveluita koskevan toissijaisen lainsäädännön suhdetta siten, että asiakkaat ohjautuvat palvelutarpeensa mukaisiin palveluihin. Hallituksen esityksen sivulla 23 todetaan seuraavaa:

”... Asiakkaalle ei synny subjektiivista oikeutta sosiaalihuoltolain mukaisiin palveluihin tilanteessa, jossa ensisijaisessa lainsäädännössä tarkoitetut palvelut todetaan hänelle riittäviksi ja sopiviksi, vaan sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja myönnetään sosiaalihuoltolain myöntämisedellytysten mukaisesti. Kuten edellä on todettu, vammaispalvelulailla ei ole tarkoitus luoda parempia oikeuksia palvelujen käyttäjille siinä tilanteessa, jossa riittävät ja sopivat palvelut ovat annettavissa ensisijaisen lainsäädännön perusteella. Vammaispalveluilla ei ole tarkoitus korvata puuttuvia yleislainsäädännön mukaisia palveluita.”

Yhdenvertaisuusvaltuutettu on samaa mieltä siitä lähtökohdasta, että jos ensisijaisen lainsäädännön mukaisilla palveluilla pystytään vastaamaan vammaisen henkilön palvelutarpeeseen asianmukaisella ja riittävällä tavalla, ei palveluiden myöntäminen nimenomaisesti vammaispalvelulain perusteella ole välttämättä tarkoituksenmukaista. Olennaista on, että kukin vammaisen henkilö saa yksilöllisen tarpeensa mukaiset välttämättömät palvelut, jotka myös pystytään toteuttamaan niin, että vammaisen henkilön yhdenvertaisuus toteutuu.

Valtuutettu on kuitenkin huolissaan siitä, että sosiaalihuoltolain ensisijaisuuden korostamisella käytännössä ohjataan tiettyjä ihmisryhmiä pois vammaispalvelulain soveltamisen piiristä, esimerkkinä muistisairaat sekä iäkkäänä vammautuneet henkilöt. On täysin mahdollista, että hyvinvointialueet tulevat tekemään päätöksiä palveluista, jotka eivät vastaa vammaisen henkilön tarpeeseen tai eivät ylipäättänsä toteudu. Yleisessä tiedossa on esimerkiksi kotihoidon vaikea tilanne monilla eri alueilla. Olisi perus- ja ihmisoikeuksien vastaista tehdä vammaisille henkilöille sosiaalihuoltolain mukaisia päätöksiä kotihoidon palvelusta, jotka eivät resurssien puutteen takia kuitenkaan toteutuisi tai mahdollistaisi vammaisten vanhusten yhdenvertaista osallisuutta esim. sosiaalisen kanssakäymisen tai itsenäisen asioinnin osalta. Erityislain asema ei valtuutetun mielestä saa olla perusteluna sille, että osa YK:n vammaisyleissopimuksen mukaan kiistatta vammaisista henkilöistä jäisi riittämättömien tai käytännössä toteutumattomien sosiaalihuoltolain mukaisten palveluiden piiriin, joilla mahdollisesti pystyttäisiin toteuttamaan vain ihmisen elämää ylläpitävät perustarpeet ilman mahdollisuutta vaikuttaa oman elämänsä sisältöön. Myös näiden vammaisten henkilöiden perustuslailliset oikeudet ja yhdenvertaisuus tulee taata.

Johtava erityisasiantuntija,
yhdenvertaisuusvaltuutetun sijainen

Robin Harms

Erityisasiantuntija

Elli Björkberg